УДК 334.72:338.432
DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.59-9>

Термоса І.О.,
кандидат економічних наук,
проректор із науково-педагогічної роботи,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Termosa Iryna,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Термоса І.О. Аспекти формування підприємницького середовища в аграрному секторі економіки України. У статті розглянуті теоретичні аспекти формування підприємницького середовища в аграрному секторі України. Охарактеризована система взаємодії елементів підприємницького середовища в аграрному секторі економіки України. Визначені та охарактеризовані зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на формування підприємницького середовища. Сформовано власне бачення поняття функціонуючого підприємницького середовища. Розкритий зміст поняття інтеграції господарюючих суб'єктів у підприємницькому середовищі аграрного сектору економіки. Досліджена результативність функціонування підприємницького середовища Сумської області, а також визначена ефективність функціонування в ньому інтегрованих підприємницьких структур. Визначено вплив інтеграційних ефектів на функціонування підприємницького середовища в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: підприємництво, підприємницьке середовище, інтеграція, інтегрована структура, холдинг, сільськогосподарське виробництво, економіка, аграрний сектор.

Термоса И.А. Аспекты формирования предпринимательской среды в аграрном секторе экономики Украины. В статье рассмотрены теоретические аспекты формирования предпринимательской среды в аграрном секторе Украины. Охарактеризована система взаимодействия субъектов предпринимательской среды в аграрном секторе экономики Украины. Определены и охарактеризованы внешние и внутренние факторы, которые влияют на формирование предпринимательской среды в аграрном секторе. Сформировано собственное видение понятия функционирующей предпринимательской среды. Раскрыто содержание понятия интеграции хозяйствующих субъектов в предпринимательской среде аграрного сектора экономики. Исследована результативность функционирования предпринимательской среды Сумской области, а также

определена эффективность функционирования в ней интегрированных предпринимательских структур. Определено влияние интеграционных эффектов на функционирование предпринимательской среды в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: предпринимательство, предпринимательская среда, интеграция, интегрированная структура, холдинг, сельскохозяйственное производство, экономика, аграрный сектор.

Termosa Iryna. Aspects of the formation of the entrepreneurial environment in the agricultural sector of the economy of Ukraine. The agricultural sector is one of the most important sectors of the national economy of the state. It is represented in one form or another in all regions of Ukraine. Today, the state of the agricultural sector of the economy needs rather cardinal and professional decisions that could stimulate the maximum effectiveness of the activities of economic entities in this segment of activity. Historically, cooperation and integration were considered as the most promising areas in the system of measures to solve problems that arise in the agricultural sector. Therefore, the formation and development of an entrepreneurial environment based on integration and cooperation processes contributes to the optimal unification of personal, collective and public interests, creates conditions for stabilizing development and improving the level of efficiency of agro-industrial production. The aim of the study is the theoretical justification of the conditions for the formation and development of an entrepreneurial environment based on integration processes in the agricultural sector of the economy. The main objectives of the study are to study the performance of the business environment, as well as the effectiveness of highly integrated business structures in it. The article considers theoretical aspects of the formation of the entrepreneurial environment in the agricultural sector of Ukraine. The system of interaction of business environment entities in the agricultural sector of the economy of Ukraine is described. External and internal factors that influence the formation of the entrepreneurial environment in the agricultural sector have been identified and described. The author has developed his own vision of the concept of a functioning entrepreneurial environment, which, according to the author, is a combination of relations that is formed between entrepreneurs (producers of products and services, trade intermediaries, representatives of wholesale and retail trade and others), state and local authorities, logistics providers, and other functioning economic agents that affect organizational and technological mechanisms of interaction in the agricultural sector of the economy. The content of the concept of integration of economic entities in the entrepreneurial environment of the agricultural sector of the economy is disclosed. The effectiveness of the functioning of the entrepreneurial environment of the Sumy region was studied, as well as the effectiveness of the functioning of integrated entrepreneurial structures in it was determined. The impact of integration effects on the functioning of the entrepreneurial environment in the agricultural sector of the economy was determined.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial environment, integration, integrated structure, holding, agricultural production, economy, agricultural sector.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є одним із найбільш важливих секторів національної економіки держави. Він представлений у тому або іншому вигляді у всіх областях України. Нині стан аграрного сектору економіки потребує досить кардинальних та професійних рішень, які б могли стимулювати максимальну ефективність діяльності господарюючих суб'єктів у цьому сегменті діяльності. Але стимулювання ефективності та розвитку – це досить складні управлінські завдання, на вирішення яких впливає низка системних невирішених проблем. Однією з них можна назвати кадрову, як з боку нестачі кадрів, так і з боку їхньої професійної підготовки. Сучасний розвиток сільськогосподарського виробництва базується на використанні останніх досягнень науки та технологій, які вимагають високої кваліфікації персоналу. Ще більше погіршує ситуацію відтік трудових ресурсів за кордон.

Іншою проблемою, яка впливає на ведення конкурентоспроможного виробництва, є нестача капіталу для запровадження сучасних систем технологій та інноваційних рішень. Кредитні послуги підходять не для усіх виробників. Особливо малих, яким для одержання державної підтримки необхідно зібрати велику кількість документів, провести експертизи й зробити багато зайвих дій. Це знижує доступність кредитів для них. Крім цього, існує проблема нестачі інвестицій у довгостроковій перспективі.

Із усього цього випливає ще одна проблема – якість продукції. Деякі види продукції поступаються за якістю аналогам з інших країн, через що продукти місцевих виробників є менш конкурентоздатними, ніж імпортовані.

Історично кооперація та інтеграція розглядалися як найбільш перспективні напрями в системі заходів щодо вирішення виникаючих в аграрному секторі проблем. Тому формування та розвиток підприємницького середовища на базі кооперативно-інтеграційних процесів сприяє оптимальному поєднанню особистих, колективних і суспільних інтересів, створює умови для стабілізації розвитку і підвищення рівня ефективності агропромислового виробництва. Зазначені обставини визначили актуальність наукового дослідження, особливо за умов стимулювання розвитку підприємницького середовища і підвищення ефективності підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням аспектів розвитку підприємницького середовища в аграрному секторі економіки присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як М. Малік, В. Андрійчук, П. Гайдуцький, В. Заяць, Ю. Лупенко, М. Кропивко, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, Б. Пасхвер та інші науковці.

Так, В. Андрійчук, П. Гайдуцький, Ю. Лупенко, М. Кропивко у своїх наукових працях досліджували діяльність підприємницьких формувань (зокрема, вертикально-інтегрованих), що безпосередньо впливають на функціонування аграрного підприємницького середовища та на соціальні аспекти сільського розвитку.

Такі науковці, як В. Месель-Веселяк, П. Саблук, Б. Пасхавер та інші досліджували форми господарювання як фактор вирішення продуктивності аграрного виробництва.

Але слід також наголосити на тому, що нині серед вітчизняної аграрної науки немає єдиної думки щодо подальшого формування та розвитку підприємницького середовища в аграрному секторі економіки. Багато вчених наголошують на необхідності інтеграції сільськогосподарських товаровиробників, розвитку кооперації та кластерів. Також державна політика не містить чіткого напрямку підтримки аграрного сектору та є не системою. А отже, необхідно ще раз звернути увагу на сьогоднішній стан підприємницького середовища в аграрному секторі та визначитися із подальшим вектором його розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування умов формування і розвитку підприємницького середовища на основі процесів інтеграції в аграрному секторі економіки. Основним завданням дослідження є дослідження результативності функціонування підприємницького середовища, а також ефективності функціонування в ньому високо інтегрованих підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації та інтеграції світових економік в єдиний економічний простір суттєво прискорився процес переходу до нового технологічного укладу господарювання. Але і нині функціонуюче підприємницьке середовище в аграрному секторі економіки містить значну кількість і досі неврегульованих проблем, які гальмують процеси його розвитку та ефективності функціонування його основних агентів – підприємців.

Сучасний стан економіки України свідчить про те, що за всі роки формування української економічної системи не було створено єдиної цілісної системи

підтримки та стимулювання розвитку підприємництва. Незбалансована державна економічна політика не лише не спричинила ефективної реалізації основних економічних національних стратегій, а ще більше сприяла загостренню соціально-економічних проблем сфери підприємництва [1, с. 20].

Слід зазначити, що функціонування аграрного сектору неминуче впливає і на стан сільських територій. Тобто чим ефективніше працюють сільськогосподарські товаровиробники, посередники, логістичні компанії, тим більше відрахувань до місцевих бюджетів вони сплачують, тим більше створюється робочих місць, тим вищим є рівень життя сільського населення. Як зазначають вітчизняні науковці, а також підтверджує наявний міжнародний досвід, дослідження демографічних і економічних проблем українського села доводить про виправданість звернення до теорії й практики розвитку підприємництва як інструменту їх системного розв'язання [2, с. 68].

Функціонуюче підприємницьке середовище – це вся сукупність відносин, що складається між підприємцями (такими як виробники продукції та надавачі послуг, торговельні посередники, представники оптової та роздрібної торгівлі й інші), органами державної та місцевої влади, логістичними провайдером і іншими функціонуючими економічними агентами, які впливають на організаційно-технологічні механізми взаємодії в аграрному секторі економіки.

Підприємницьке середовище формують як зовнішні фактори, на які підприємці не мають впливу, так і внутрішні, які формуються безпосередньо підприємцями. Елементи підприємницького середовища в аграрному секторі економіки нами зображені на рис. 1.

Велике значення для розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки відіграють природно-кліматичні умови та географічне положення суб'єкта господарювання, тому що основним виробничим ресурсом є земля і її якісно відтворювальні характеристики. Цей фактор збільшується і зональною спеціалізацією ведення сільського господарства, при цьому більш високий її рівень, який підсилює конкурентні переваги виробників, зумовлений розвитком інфраструктури агропромислового комплексу. Тому для під-

Рис. 1. Система взаємодії елементів підприємницького середовища в аграрному секторі економіки України

Джерело: власні дослідження автора

приємницької діяльності в цьому секторі економіки є вкрай необхідним страхування ризиків, що виникають у результаті агресивного впливу цього фактору зовнішнього середовища, але, на жаль, ефективна система страхування сільськогосподарського товаровиробника в нашій державі і досі не побудована.

Органи державної влади та місцевого самоврядування також впливають на функціонування підприємницького середовища як позитивним чином, через субсидювання, цільове фінансування тощо, так і негативним чином, через неврегульовану податкову політику, додаткові соціальні навантаження, адміністративний тиск у вигляді приписів, штрафів тощо. А тому у підприємницьких структурах повинні бути напрацьовані механізми взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування.

До внутрішніх факторів впливу на формування підприємницького середовища можемо віднести такі елементи, як: наявність власного капіталу, вибір організаційно-правової форми підприємства, вибір предмета діяльності, підбір команди партнерів, знання ринку і кваліфіковане проведення маркетингових досліджень, підбір і управління персоналом.

Основними учасниками підприємницького середовища в аграрному секторі економіки, звичайно ж, є сільськогосподарські товаровиробники різних організаційно-правових форм власності. Від ефективності їхнього функціонування залежать всі інші учасники підприємницького середовища. До сільськогосподарських товаровиробників відносяться мікро- та малі, середні та великі товаровиробники.

Досліджуючи ефективність функціонування підприємницького середовища у Сумській області, слід зазначити, що великих сільськогосподарських підприємств на території області не зареєстровано. Загальне розподілення товаровиробників Сумської області залежно від основних показників діяльності підприємств нами відображена в табл. 1.

Аналізуючи категорії виробників продукції сільського, лісового та рибного господарства Сумської області, слід наголосити на тому, що протягом пері-

оду дослідження простежується чітка тенденція до збільшення та стабілізації виробництва продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами, а також чітка тенденція до зменшення та стабілізації виробництва зазначеної продукції господарствами населення (рис. 2).

Слід також наголосити на тому, що розподіл обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) великих, середніх, малих та мікропідприємств у сільському, лісовому та рибному господарстві Сумської області відбувався таким чином (рис. 3).

Так, середні підприємства реалізовували 28% сільськогосподарської продукції, малі підприємства – 33,1%, а мікропідприємства – 28,4%. Тобто обсяги реалізованої продукції середніми підприємствами зросли на 11,2 п.в., малими підприємствами – на 21,3 п.в., мікропідприємствами – 17,4 п.в. за зазначений період дослідження.

Нині досить дієвим інструментом підвищення власної конкурентоспроможності на ринку, вирішення виробничих, фінансово-економічних, логістичних та інших питань є інтеграція суб'єктів господарювання до більш стійких інтегрованих структур.

Так, В.Г. Андрійчук характеризує інтеграцію як розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їхніх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини; поглиблення виробничих і економічних зв'язків між підприємствами переробної галузі, сільськогосподарськими товаровиробниками, підприємствами інших сфер агропромислового комплексу, спрямованих на досягнення більшої економічної вигоди та стабільності їхньої господарської діяльності [4, с. 656].

А інший видатний вчений-економіст П.Т. Саблук наголошує на тому, що інтеграція охоплює широке коло різноманітних економічних явищ та процесів зближення, пристосування, узгодження діяльності й навіть об'єднання підприємств з метою стабілізації ринкового середовища і підвищення на цій основі результатів господарювання [5, с. 181].

Таблиця 1

Кількість великих, середніх, малих та мікропідприємств за видами економічної діяльності

	Рік	Усього, од	У тому числі							
			великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства		з них мікропідприємства	
			од	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	од	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	од	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності	од	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності
Сільське, лісове та рибне господарство	2010	1070	-	-	148	13,8	922	86,2	760	71,0
	2013	1088	-	-	140	12,9	948	87,1	778	71,5
	2014	1084	-	-	132	12,2	952	87,8	778	71,8
	2015	1101	-	-	130	11,8	971	88,2	795	72,2
	2016	1048	-	-	134	12,8	914	87,2	740	70,6
	2017	1163	-	-	132	11,3	1031	88,7	854	73,4

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики в Сумській області [3]

Рис. 2. Структура валової продукції сільського господарства за категоріями виробників Сумської області, у % до загального обсягу

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління статистики в Сумській області [3]

Рис. 3. Обсяг реалізованої продукції за категоріями виробників Сумської області

Джерело: побудовано автором за даними Головного управління статистики в Сумській області [3]

Також П.Т. Саблук наголошує на тому, що «кооперация та інтеграція сприятимуть підвищенню доходності всіх учасників процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також залучених інвестицій в аграрну сферу і відновленню потенціалу АПК» [6, с. 10].

Отже, передумовою створення інтегрованих формувань у підприємницькому середовищі аграрного сектору економіки є бажання об'єднати матеріальні, нематеріальні і фінансові ресурси учасників такої структури з метою одержання високого доходу на основі підвищення ефективності підприємницької діяльності, створення оптимальних технологічних і кооперативних зв'язків, підвищення експортного потенціалу, залучення інвестицій тощо.

Агропромислова інтеграція дає змогу об'єднати зусилля всіх взаємозалежних підприємств у процесі виробництва, переробки, зберігання, збуту сільськогосподарської продукції чи сировини, сприяє раціо-

нальній організації та підвищенню економічної ефективності випуску кінцевих продуктів, своєчасному і повному доведенню їх до споживача на основі певних організаційних форм інтеграції підприємств, діяльність яких будується на основі єдиної системи управління. Однією із головних цілей агропромислової інтеграції є одержання синергетичного ефекту за різними напрямками, а в остаточному підсумку у вигляді прибутку, що перевищує просту суму прибутків окремих складників системи, і забезпечення більш надійної господарської діяльності учасників інтегрованої структури.

Досить цікавими є отримані результати дослідження щодо ефективності використання земельних ресурсів різними категоріями товаровиробників Сумської області (рис. 4).

Так, у Сумській області в деяких районах інтегровані структури обробляють більш ніж 60% ріллі. До таких районів відносяться Путивльський – 61%, Глухівський – 66%, Білопільський та Тростянецький – 76%, Недригай-

Рис. 4. Використання посівних площ інтегрованими сільськогосподарськими структурами в розрізі районів Сумської області

Джерело: побудовано автором за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

лівський – 84%, Ямпільський – 97,2%. До найбільших інтегрованих структур Сумської області належать такі: ПАКОВ «Укрлендфармінг», ТОВ «Кернел», ТОВ «ЛІАТ-АГРО», РОСТОК АГРОІНВЕСТ ЛТД, компанія «Bontgrup Ukraine», Холдинг «БІОАГРО», група «Агротрейд».

Найбільш поширеною організаційно-правовою формою інтегрованих структур у підприємницькому середовищі аграрного сектору економіки є холдингова форма.

Як зазначає А.Є. Данкевич, «холдинг формується за рахунок викупу чи набуття частки у статутному капіталі підприємств, що входять до його складу. Характеризується жорстким централізованим управлінням, являє собою єдину цілісну систему, що є одним із найбільш ефективних інструментів у підвищенні ефективності аграрних підприємств» [7].

На думку науковця, основними перевагами холдингів є: масштабне використання ресурсного забезпечення (виробничих фондів, інвестиційних засобів, трудових ресурсів); мінімізація посередницького впливу на виробничі процеси; централізація та підвищення ефективності використання капіталів через єдину фінансову, інвестиційну та кредитну політику, враховуючи кон'юнктуру ринку; зниження господарських ризиків та підвищення конкурентоспроможності структурних підрозділів шляхом створення замкнутого циклу виробництва; підвищення іміджу компанії [7].

Дослідження активності протікання інтеграційних процесів у підприємницькому середовищі аграр-

ного сектору України дає змогу зробити висновок про те, що вони активно здійснюються там, де для цього є матеріальна основа у вигляді великого сільськогосподарського виробництва. Там, де такої основи немає і створення її неможливе або вимагає досить високих витрат (природних, демографічних чи інших), більш розвинені прості форми кооперації. Інтеграційні процеси більшою мірою поширені в галузях з високим ступенем концентрації та механізації: у виробництві зернових культур, цукрового буряка, соняшника, яєць, м'яса птиці. Області України, у структурі сільського господарства яких переважають особисті підсобні господарства чи невеликі фермерські господарства, мають менш сприятливу основу для формування високо інтегрованого підприємницького середовища.

Звичайно ж, великі інтегровані структури у процесі свого функціонування здійснюють значний вплив на подальший розвиток підприємницького середовища в аграрному секторі економіки. Перелік як позитивних ефектів, так і негативних нами наведений в таблиці 2.

Слід зазначити, що в світовій практиці організаційні форми об'єднання суб'єктів господарювання перебувають у постійній динаміці, удосконалюються та еволюціонують, при цьому нові організаційні форми не витісняють попередні види інтеграції, а доповнюють їх. Відбувається розширення розмаїття форм інтеграції, границі між якими є досить умовними, а характер взаємозв'язків між учасниками стає більш динамічним.

Таблиця 2

Вплив інтеграційних ефектів на функціонування підприємницького середовища в аграрному секторі економіки

№ п/п	Назва ефекту	Опис ефекту
Позитивні		
1	Синергетичний	Підвищення ефективності за рахунок усунення дублюючих функцій кожного з учасників інтегрованої структури, централізації маркетингу, постачання, управління фінансовими потоками, економія за рахунок масштабу, тобто зниження середньої величини витрат на одиницю продукції в міру збільшення обсягів виробництва, за рахунок розподілу постійних витрат на більші об'єми продукції.
2	Підвищення фінансової стійкості й забезпечення платоспроможності	Інтеграція забезпечує зміцнення бази фінансових операцій, що в свою чергу підвищує кредитоспроможність інтегрованої структури та дозволяє їй претендувати на залучення більших інвестицій, кредитів та позичок.
3	Модернізація виробництва та впровадження інноваційних технологій	Використання передового досвіду й нових інноваційних технологій обробки земельних угідь, зниження обсягу ручної праці в результаті відновлення чи модернізації машино-тракторного парку та сучасних агротехнологій виробництва, збереження власної сільськогосподарської продукції.
4	Вихід на нові локальні ринки й розширення частки існуючого ринку	Використовуючи інтеграцію, суб'єкти господарювання забезпечують собі доступ на нові ринки, можуть здобувати на них нових споживачів, а також позбавити себе від необхідності одержання певного роду ліцензій.
Негативні		
1	Монополізація ринку	Інтеграційні формування, підвищуючи ступінь монополізації, можуть негативно впливати на стан економічного середовища. Створення бар'єрів для входу в галузь, наприклад, може викликати підвищення цін на кінцеву продукцію чи послуги, призвести до зниження якості продукції, що випускається. Більше того, можливий тиск на економічних суб'єктів, що виступають постачальниками сировини для інтегрованої структури, що в остаточному підсумку позначиться на споживачеві.
2	Вплив на навколишнє середовище	Використання сучасних агротехнологій досить часто призводить до погіршення якості земельних угідь, виснаження родючого шару ґрунту. Розширення обсягів виробництва тваринницької продукції неминує веде до виникнення проблеми утилізації відходів, забрудненню навколишнього середовища й т.п.
3	Нерівноправні економічні відносини	Наприклад, материнська компанія, використовуючи нерівноправні економічні відносини, перерозподіляє створювані сукупні доходи у свою користь, позбавляючи дочірні підприємницькі структури ресурсів для нормальних умов відтворення.
4	Скорочення потреби в робочій силі за рахунок росту продуктивності праці й використання сучасних технологій виробництва	Ріст числа незайнятих на селі, перетворення селян у простих найманих робітників, відчуження їх від результатів праці. Загострення протиріч між адміністраціями територіальних громад і інтегрованими підприємницькими структурами у зв'язку з їхнім небажанням брати участь у вирішенні соціальних проблем територій, на яких вони розташовують свої виробничі потужності.

Джерело: власні дослідження автора

Висновки. Формування підприємницького середовища в аграрному секторі економіки неможливе без використання механізмів інтеграції та кооперації господарюючих суб'єктів. Інтеграція підприємницьких структур являє собою складний процес економічного об'єднання підприємств-учасників, що дає змогу вирішувати питання комплексного, багатофункціонального розвитку. Як правило, це приводить до підвищення прибутковості всіх учасників процесу виробництва, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції, залученню інвестицій в аграрну сферу і відновленню виробничого потенціалу аграрного сектору економіки.

На основі дослідження підприємницького середовища аграрного сектору економіки на прикладі Сумської області можемо зробити висновок про те, що за останні роки намітилася стійка тенденція укрупнення господарюючих суб'єктів галузі шляхом використання інтеграції, що супроводжується позитивною динамікою росту як фінансових надходжень, так і інвестиційної привабливості галузі.

Великі інтегровані структури можуть здійснювати модернізацію та будівництво нових виробничих і переробних потужностей, здійснюють впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій, можуть стимулювати розвиток кооперації з меншими виробниками або переробниками, удосконалювати інфраструктуру ринку сільськогосподарської продукції, здійснювати ціновий моніторинг та інше.

Динамічний і ефективний розвиток підприємницького середовища аграрного сектору економіки є передумовою успішного вирішення накопичених у галузі виробничих, фінансових, соціальних проблем, а також один із механізмів, націлений на підвищення якості життя сільського населення.

Подальші дослідження з цієї проблематики доцільно спрямувати на дослідження ефективних механізмів кооперації великих інтегрованих підприємницьких структур та мікро- та малих суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм у підприємницькому агропромисловому середовищі України.

Список використаних джерел:

1. Котляревський О. Формування української моделі активізації підприємницької діяльності. *Економіка*. 2014. № 4(130). С. 20–24.
2. Заяць В.М. Підприємницька модель сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2015. № 11. С. 67–78.
3. Статистичний щорічник Сумської області за 2017 рік / за ред. Л.І. Олехнович. Суми : Головне управління статистики в Сумській області, 2018. 466 с.
4. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
5. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нарисы у трьох томах. Київ : Інститут аграрної економіки, 2001. Т. 2: Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. 484 с.
6. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2002. № 7. С. 10.
7. Данкевич А. Є. Формування та ефективність функціонування агрохолдингів : дис. д-ра. екон. наук. : 08.00.04. Київ, 2012. 458 с.

References:

1. Kotliarevskiy, O. (2014) Formuvannya ukrainskoi modeli aktyvizatsii pidpriemnytskoi diialnosti [Formation of the Ukrainian model of activation of business activity]. *Ekonomika*, no. 4(130), pp. 20–24. (in Ukrainian)
2. Zaiats, V.M. (2015) Pidpriemnytska model silskoho rozvytku [Enterprise model of rural development]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 67–78. (in Ukrainian)
3. Olekhnovych, L.I. (Ed.) (2018) Statystychnyi shchorichnyk Sumskoi oblasti za 2017 rik [The statistical year-book of the Sumy region for 2017]. Sumy: Holovne upravlinnia statystyky v Sumskii oblasti. (in Ukrainian)
4. Andriichuk, V.H. (2013) Ekonomika pidpriemstv ahropromysloвого kompleksu [Business economics of agro-industrial complex]. Kyiv : KNEU. (in Ukrainian)
5. Sabluk, P.T. (2001) Ahrarna ekonomika i polityka v Ukraini: pidsumky mynuloho ta pohliad u maibutnie [Agrarian economy and policy in Ukraine: Results of the past and prospection. Popular scientific essays in three volumes]. *Naukovo-populiarni narysy u trokh tomakh*. Kyiv : Instytut ahrarnoi ekonomiky (Vol. 2) : Ahrarna ekonomika v umovakh demokratychnoho derzhavotvorennia. (in Ukrainian)
6. Sabluk, P.T. (2002) Osnovni napriamy rozvytku vysokoefektyvnoho ahropromysloвого vyrobnytstva v Ukraini [The main directions of development of highly effective agro-industrial production in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 7, p. 10.
7. Dankevych, A.Ye. (2012) Formuvannya ta efektyvnist funktsionuvannya ahrokholdynhiv [Formations and efficiency of functioning of agroholdings]. Doctor's thesis. Kyiv. (in Ukrainian)